

ІСТОРІЯ

УДК 930.2:061.213(477.8)«1890/1939»

ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДІЖНОГО РУХУ В КІНЦІ XIX – ПЕРШІЙ ТРЕТИНИ XX СТ. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАУКОВИХ ЗАПИСОК ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. ГНАТЮКА)

В.М. Ісак

*магістрант 1 року навчання історичного факультету,
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
Тел. +38097-780-15-37; email: vasyaisak@ukr.net*

Молодіжний рух на території Західної України, так і в цілому по всій Україні почав розвиватись ще з другої половини XIX ст. й не припиняв свого існування до сьогодення часу. За період свого існування його дослідженням займались різні науковці, написана чимала кількість праць, більша частина з яких є історико-публіцистичні праці. Саме їм і присвячена відповідна робота, де розглядаються праці опубліковані у «Наукових записках» Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка.

Ключові слова: товариство, «Пласт», молодіжний рух, «Сокіл», «Луг».

Молодежное движение как на территории Западной Украины, так и в целом по всей Украине, начало развиваться еще со второй половины XIX ст. и не прекращало своего существования до сегодняшнего времени. Его исследованиям занимались разные ученые, написано достаточно большое количество трудов, большая часть из которых – историко-публицистические труды. Именно им и посвящена данная статья, где рассматриваются труды, опубликованные в «Научных записках» Тернопольского национального педагогического университета им. В. Гнатюка.

Ключевые слова: общество, “Пласт”, молодежное движение, “Сокол”, “Луг”.

Youth movement both on the territory of Western Ukraine and the whole of Ukraine began to develop as early as the late XIXth century and did not cease its existence till nowadays. Different scientists have studied this topic and plenty of works have been written. Major part of the researches are historical-publicist ones to which the given article is dedicated. The author reveals the works published in the “Scientific Notes” of Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University.

Keywords: society, “Plast”, youth movement, “Sokil”, “Lug”.

Зародження й розвиток молодіжного руху на західно українських землях розпочалось в другій половині XIX ст. і набуло свого розвитку вже в кінці століття. В цей час вже існують два великих товариства «Сокіл» та «Січ», а останнє тільки набирає обертів. В подальшому відбувається зародження інших товариств кількість яких збільшується напередодні I світової війни. Війна на деякий час припинила діяльність деяких із них, а вже по закінченню військових дій на землях Західної

України їх діяльність відновлюється, і кінцевою датою їх існування стає середина вересня 1939 р., коли було встановлено радянську владу на цих землях.

Дослідження цього великого періоду було висвітлено в роботах, які містяться у відповідних «Наукових записках» Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка (далі «Наукові Записки»). Вибір відповідного аспекту дослідження зумовлений тим, що більшість праць, які виходили на сторінках «Наукових Записок» висвітлювали різні аспекти діяльності. Ми, в свою чергу, хочемо показати специфіку робіт в яких розкрито саме педагогічний аспект їхньої роботи. В своїх роботах М. Пантюк розкриває діяльність товариства «Сокіл», «Січ» та «Луг». В одній із праць, яка присвячена освітньо-виховним аспектам роботи молодіжного товариства «Луг», дослідник розкриває основні аспекти в роботі цього товариства, відображаючи ключові дати із діяльності зазначених товариств. Великої уваги приділено формі та відзнакам, які використовувались в товаристві. Автор також звертає увагу на співпрацю між «Лугом» і Українською Соціалістично-Радикальною Партією, аналізуючи основні напрямки їхньої співпраці [5]. Ще в одній своїй роботі, присвяченій товариствам «Сокіл» та «Січ», М. Пантюк робить спробу провести дослідження процесу виховання патріотизму та громадянської позиції у молоді. Процес виховання молоді дослідник простежує через масові заходи які стали, так би мовити, узагальненням їхньої роботи в цьому напрямку [6].

І. Левандовська в своєму дослідженні розкриває роль української скаутської організації «Пласт» у трудовому вихованні молоді. Авторка приділила увагу збільшенню кількості напрямків підготовки в товаристві за час його існування. Також через відповідну розвідку можна простежити зв'язки пластунів із громадськими, культурно-освітніми, господарськими та кооперативними товариствами. Дослідниця доходить до висновку, що скаутська організація заповнювала прогалини в освітній діяльності, яку проводила польська адміністрація, особливо в наданні молоді початкової професійної освіти [2].

Важливе місце у вихованні молодого покоління відповідного періоду займала церква та духовенство. Саме вони були одним із стовпів на які міг спертись народ у складний для нього час. Духовенство в свою чергу почало організовувати різноманітні товариства, які займались вихованням молоді. Серед таких була й Католицька Акція Української Молоді, організаційні засади діяльності, якої розглянула в своїй роботі І. Мишишин. Вона розглядає ці засади, дає нам розуміння як вони мали проходити, але на жаль в її роботі розкрита тільки теоретична база діяльності Акції, що не дає нам можливості побачити як на практиці відповідні засади виконувались [5]. Зародження молодіжного руху проходило протягом XIX ст., але масовим явищем воно стало тільки в кінці вказаного століття. Вже в XX ст. діяла велика кількість молодіжних організацій на теренах Західної України. У своїй праці Ю. Поліщук проводить дослідження становлення цього руху протягом XIX ст. Він коротко розкриває діяльність різних організацій в межах українських земель. В кінці праці він більше зупиняється на молодіжних організаціях західноукраїнських земель, а саме на «Соколі», «Січі» та «Пластові». Дослідник показав процес запровадження ідеї української державності і як це поєднувалось із виховною діяльністю в товариствах і організаціях [7].

Дослідження, яке провів І. Шумський, розкриває нам організаційну та виховну діяльність легальних молодіжних товариств в 30-х рр. XX ст. Саме на цей час припадає період пацифікації та після пацифікаційний період, який знаменувався

подальшим «заспокоєнням» українців. Все це позначилося і на діяльності товариств, кількість яких суттєво скоротилась, а їхнє існування на папері не завжди відповідало дійсності. До числа легальних товариств і організацій цього періоду дослідник відносить товариство «Луг», після зміни статуту (1932 р.), новоутворений Союз Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова «Каменярі» та товариство «Сокіл-Батько». Історик розкриває їх організаційну діяльність, в меншій мірі виховну. Саме виховний процес розкрито дослідником досить поверхнево, показано тільки основні напрямки роботи. Але це дає нам можливість зрозуміти, сутність педагогічного процесу в діяльності цих товариств у зазначений період [14].

У своїх роботах дослідниця М. Чепіль висвітлює роботу товариства «Луг» у процесі формування національної свідомості молоді Галичини в період свого існування та процес педагогічної освіти в українській скаутській організації «Пласт». В першій роботі показано основні напрямки роботи, які проводились в товаристві «Луг» за допомогою якої відбувалось становлення національної свідомості серед молоді. Дослідниця не дає нам загальної характеристики відповідного періоду для того, щоб краще зрозуміти значення того чи іншого виду діяльності та його впливу на формування національної свідомості української молоді Галичини [12]. Інша праця розкриває педагогічний процес в українській скаутській організації «Пласт». Визначено зміст, форми та методи виховання молоді в скаутському середовищі. У процесі дослідження педагогічного процесу в «Пласті» дослідниця приходить до висновку, що пластуни були духовно і фізично здоровими, а, що саме головне, вони були соціально свідомими українцями, які при щонайменшій можливості могли виступити в боротьбі за Українську державу [13].

Важливе місце у виховному процесі молоді займають не тільки спортивно-патріотичні товариства, але й релігійні. Дослідженням одного з таких товариств займався Ю. Щербак. У своїй роботі він вивчив діяльність товариства «Скала» у процесі релігійно-морального виховання українців Галичини. Історик показав головні напрямки діяльності товариства, серед яких економічний, релігійно-моральний, культурний та технічний. Найбільше було розкрито релігійно-моральний та культурний напрямки їхньої роботи. Автор навіть вдається до порівнянням з культурно-просвітницьким товариством «Просвіта» для того, щоб показати місце товариства у даному напрямку роботи [15].

Діяльність товариства «Пласт» була поширена на західноукраїнських землях в різних її частинах: в Галичині, яка була його оплотом, Волинь та Закарпаття, куди пластова ідея поширилась після визвольних змагань початку ХХ ст., і Буковина, яка була в авангарді молодіжного руху. Саме діяльність пластунів на Буковині і розглядає в своїй праці І. Дутчак. Вона акцентує свою увагу на духовному становленні українства через діяльність «Пласту» протягом цілого століття [1].

Важливе місце як серед дослідників молодіжного руху, так і серед дослідників товариства «Сокіл» та «Січ» посідає Б. Трофим'як. У нашому дослідженні представлені три його роботи, в яких він розглядає діяльність молодіжних організацій під кутом педагогіки. В одній із своїх праць дослідник показав розвиток сокільського руху протягом ХІХ – початку ХХ ст. в межах Австрійської (Австро-Угорської) імперії, а також різні чинники, які вплинули на становлення українського сокільства та його діяльності в країні. Головним чином історик звернув увагу на вплив соколів на розвиток професійної, фахово-освітньої підготовки галицької молоді. Це проявлялось через різні курси, програми та заходи, які проводились в

межах товариства. Крім цього Б. Трофим'як показав вплив соколів на становлення і подальший розвиток національної ідеї серед її членів [9]. В наступній роботі дослідник знайомить нас із періодом реорганізації в товаристві «Сокіл» в період головування І. Боберського. Історик вказує на те, що сокільські нововведення, які запровадив видатний педагог І. Боберський набули поширення по всіх організаціях на західноукраїнських землях до I світової війни [10]. Ще в одній із своїх праць Б. Трофим'як показує нам діяльність двох товариств «Сокіл» та «Січ», акцентуючи увагу на їх просвітньо-фаховій підготовці української молоді Галичини в кінці XIX – на початку XX ст. Ця підготовка в першу чергу полягала в тому, що соколи і січовики надавали освіту тим, хто її потребував, особливо це стосувалось сільської молоді. Проводились різні заходи спортивного характеру, які були вдосконалені із приходом в товариство «Сокіл» І. Боберського, а в подальшому його головування. Вже нові традиції починають втілюватись і в новоствореному товаристві «Січ», яке здебільшого діяло по селах. Організовувались аматорські драматичні гуртки, набували поширення різного роду музичні об'єднання серед соколів та січовиків. Але цього всього було недостатньо для «боротьби» із поляками, які здебільшого була на чолі владних структур. З самого початку вибудовується національна ідеологія в товариствах, формуються національно свідомі члени. Але на жаль варто відмітити, що все це було реакцією на вже організовані поляками заходи. Соколи, січовики в подальшому приймають участь у війні за незалежність Української держави на початку XX ст., що й стане їхнім іспитом, який вони мали пройти після «навчання» в товариствах [11]. Важливе місце в роботі молодіжних організацій кінця XIX – першої третини XX ст. займала музична справа. Саме цю складову діяльності товариств й було розглянуто у праці О. Поясик. Хронологічними межами даного дослідження виступає міжвоєнний період діяльності товариств. В цей період відновлюють свою роботу товариства, які в період I світової війни не могли діяти. Серед них «Сокіл», «Січ», «Пласт», а також виникають і нові товариства – «Луг», який приходить на зміну «Січ» та нове товариство, яке не мало свого прототипу в минулому – Союз Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова «Каменярі». У всіх цих об'єднаннях музика, співи мали велике значення. Пісні використовувались під час тренувань, маршів, а також вони були невід'ємною частиною театральних гуртків, які були поширені в кожному із товариств. Хоча спільним були пісні, однак частіше використовувались стрілецькі пісні, які мали й свої особливості в кожному із об'єднань [8].

Важливе місце у молодіжному середовищі займали не тільки організації, які сповідували українофільські організації, але й об'єднання москвофілів. Їх дослідженню потрібно приділяти також уваги не менше, ніж українофільським. У своїй праці Т. Луговська розкриває діяльність товариства російських студентів «Друг», де вона розглядає їх ідейно-виховні заходи. Дослідниця показала, як проводилась робота в товаристві, зазначаючи, що вона майже нічим не відрізнялась від українофільських товариств. Всі заходи спрямовувались на культурно-освітню підготовку її членів. Було організовано хор та літній табір, проводились також різноманітні зустрічі, обговорення, диспути, лекції, частіше всього вони проходили при бібліотеці та під час літнього табору (колонії). Крім того багато уваги приділялось релігійному питанню, об'єднанню молоді через церкву як греко-католицьку так і православну. Кожного року проводились заходи щодо вшанування

полеглих росіян в таборі Талергоф. Головним завданням товариства виступало об'єднання російської молоді духовно і релігійно [3].

Таким чином, можна констатувати той факт, що дослідження, які розкривають діяльність молодіжних організацій на західноукраїнських землях у відповідному науково-публіцистичному виданні репрезентовані досить великою кількістю робіт. Автори розглянули виховання молоді в таких товариствах як «Сокіл», «Січ», «Скала», Католицька Акція Української Молоді, «Друг», «Луг» та Союз Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова «Каменярі». В них історики простежили яким чином відбувалось виховання, якими методами користувались різні товариства, хоча зазначили, що відмінностей майже в них не було. Педагогічний аспект даної проблематики дослідниками був розглянутий через призму розвитку товариства, формування його організаційної системи, не приділяючи при цьому великої уваги саме педагогіці у відповідних товариствах та організаціях. Можна відзначити, що деякі автори все ж розкрили саме процес виховання, не вдаючись до розкриття інших питань діяльності товариств. Серед таких дослідників – О. Поясик, М. Пантюк, але не варто нехтувати вкладом інших науковців у дослідження цієї проблематики, їх вклад є також досить вагомим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дутчак І. Вплив пластових організацій Буковини на духовне становлення українства краю / І.Дутчак // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Історія. – 2005. – № 3. – С. 29 – 35.
2. Левандовська І. Участь молодіжного об'єднання «Пласт» у трудовому вихованні молоді Галичини (20-ті роки ХХ століття) / Ірина Левандовська // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка і Психологія. – 1998. – № 4. – С. 109 – 112.
3. Луговська Т. Ідейно-виховні заходи в діяльності товариства російських студентів «Друг» у Львові (20–30 рр. ХХ ст.) / Тетяна Луговська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Історія. – 2013. – № 1. – Ч. 2. – С. 30 – 33.
4. Мищишин І. Католицька акція як організація морального самовиховання української молоді (Галичина, поч. ХХ ст.) / І. Мищишин // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В.Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 1999. – № 1. – С. 100 – 102.
5. Пантюк М. Виникнення та освітньо-виховні аспекти діяльності західноукраїнського молодіжного товариства «Луг» / Микола Пантюк // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка і Психологія. – 1998. – № 2. – С. 73 – 76.
6. Пантюк М. Виховання почуття патріотизму та громадськості у молоді в діяльності молодіжних товариств «Сокіл», «Січ» / Микола Пантюк // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 1999. – № 1. – С. 97 – 100.
7. Поліщук Ю. Ідея української державності і виховна діяльність національно молодіжних організацій (XIX – поч. ХХ ст.) / Юрій Поліщук // Наукові записки Тернопільського держ. педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 1999. – № 3. – С. 57 – 63.

8. Поясик О. Вплив молодіжних організацій на розвиток музичного виховання дітей та молоді Галичини (1920–1930 рр.) / Оксана Поясик // Наукові записки Тернопільського нац педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2007. – № 1. – С. 32 – 38.
9. Трофим'як Б. Детермінанта професійної, фахово-освітньої підготовки галицької молоді в контексті Українського Сокільства у період Габсбурзької імперії (перша половина XIX – початок XX століть) / Борис Трофим'як // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2005. – № 1. – С. 94 – 101.
10. Трофим'як Б. Національні засади товариства «Сокіл-Батько» – рушійний чинник фахової освіти та просвітництва в молодіжних об'єднаннях Галичини до Першої світової війни / Борис Трофим'як // Наукові записки Тернопільського нац. педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2006. – № 6. – С. 85 – 91.
11. Трофим'як Б. Сокільсько-січові товариства у просвітньо-фаховій підготовці української молоді Галичини в кінці XIX – на початку XX ст. / Борис Трофим'як // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2007. – № 2. – С. 64 – 71.
12. Чепіль М. Діяльність товариства «Луг» у формуванні національної свідомості молоді Галичини (1924–1939 рр.) / Марія Чепіль // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2001. – № 8. – С. 18 – 21.
13. Чепіль М. Педагогіка Пласту (перша третина XX ст.) / Марія Чепіль // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2008. – № 4. – С. 63 – 67.
14. Шумський І. Організаційна і виховна діяльність українських легальних молодіжних організацій Західної України у 30-ті роки XX століття / Іван Шумський // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Історія. – 1999. – № 8. – С. 138 – 143.
15. Щербак Ю. Діяльність товариства «Скала» у справі релігійно-морального виховання галичан (1900–1939 рр.) / Юрій Щербак // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2002. – № 9. – С. 58 – 64.

*Рекомендовано до друку науковим керівником ст. викл. Г.С. Левченко
Стаття надійшла до редакції 17.05.2016*